

DēmosDates

Willem Elias

Stefan Perceval

Willem Elias

Bijdrage DēmosDate 11 maart 2010

Professionele kunst is op zich niet bedoeld om educatief te zijn. Maar kunst kan wel fungeren als een open educatief model. Vermits kunst bestaat kan je haar wel gebruiken, net zoals je een berg die je beklimt ook gebruikt, ook al is die niet echt gemaakt om te beklimmen. Zo kan je kan de kunst gebruiken als middel om het zintuiglijk vermogen en het intellectueel vermogen mee te oefenen, zonder dat ze daarvoor gemaakt is.

Over kunsteducatie

De verheerlijking van de expressiemethoden is in de geschiedenis van de kunsteducatie al sinds de jaren '70 op de terugkeer. Uiteindelijk bleek er gebrek aan pedagogische en didactische vaardigheden om deze methode te ondersteunen. Het bleek vlug een 'modder maar wat aan'-methodologie. En paradoxaal werd het basisprincipe van de spontaneïteit wanneer de kant-en-klare 'vrije expressie lesmappen' verschenen. In Vlaanderen werden de vruchten van deze beweging de grond ingeboord, toen in 1986 het DACEB (Departementale Dienst voor Animatie, Creatieve Expressie en Begeleiding) moest ophouden te bestaan. Vandaar dat Vlaanderen dan ook een grote achterstand heeft in het domein van de kunsteducatie in vergelijking met een vrij recente beweging in gans Europa.

Educatie, en dus ook de kunsteducatie, zou vandaag moeten betekenen dat je de mogelijkheden van de deelnemers ontwikkelt, hoe beperkt die ook kunnen zijn. Uitgangspunt is het maatschappelijk belang van een zo goed mogelijke vorming van alle leden van een gemeenschap. Het doel is niet in eerste plaats informatieoverdracht maar persoonlijkheidsontwikkeling. Hier is de kunsteducatie verwant aan een (her)waardering van experimenteel leren en het ervaringsleren. Kunst 'leert' ons 'zien' op andere terreinen dan de kunst. Dit is niet noodzakelijk beperkt tot esthetische aspecten van de omgeving, maar de betekenis ervan strekt zich uit tot 'kwalitatieve kennis' over jezelf en de wereld. Recent is men in de kunsteducatie de nadruk gaan leggen op de interpretatiemogelijkheden. Men vertrekt niet zozeer van de intrinsieke kenmerken van het kunstwerk, maar eerder van de verscheidenheid van het publiek en van de contexten. Kunst wordt zo anti-disciplinair, en bejegt de mens als 'niet-wetende wetter'.

Dit legt meteen het verband met de maatschappelijke noodzaak van cultuurparticipatie van de jeugd. Uiteraard gaat het hier niet zozeer om het assimileren van conventies in kunst en cultuur, wel gaat het om het leren kritisch omgaan met cultuur en kunst: het is de wijze waarop een generatie die traditie verwerkt of verwerpt die het voorwerp van cultuureducatie moet zijn: leren verwerken en zelfs leren verwerpen. Educatie is immers het proces verbonden aan de vraag 'wat heeft de jeugd met welke cultuurvorm te maken?' We kunnen deze maatschappelijk noodzaak ook omschrijven als het belang van *cultiveren*. Cultiveren betekent dat men aandacht krijgt voor de vorm van cultuurproducten, en de eraan verbonden betekenisontwikkeling, op een zodanige wijze dat men tot een toe-eigeningsproces overgaat. (...) Wanneer deze cultivering niet tot stand komt, is cultuurparticipatie louter illustratie van de kunstgeschiedenis, of een aangename vrijetijdsbesteding, tenzij het een vervelende verplichting is.

Over sociaal-artistiek werk

Het sociaal-artistiek werk is een vorm van kunsteducatie, met het verschil dat het bij een sociaal-artistiek project over het algemeen gaat om mensen die van thuis uit de kans niet hebben (gekregen) om aan het aanbod deel te nemen. Kunst is er voor de mens en dus voor iedereen. Maar die 'iedereen' kan slechts 'in de kunst komen' als hij/zij langzaam en onzeker de formele kenmerken van het kunstwerk leert kennen, evenals de context waarmee het verband houdt. Elke confrontatie met kunst is een leerproces. Maar de vereiste kennis mag geen drempels opwerpen. Sociaal-artistieke projecten worden dus sterker naarmate de jongeren die artistiek willen produceren eerst geïnitieerd worden in de kunsten, en hierbij langdurig begeleid.

De meerwaarde dan van de kunstenaar is dan dat hij kan 'charmeren', optillen, en geen pedagoog hoeft te zijn. Hij bejegt deelnemers niet vanuit het mandaat van hulpverlener, en opent net hun ogen vanuit zijn kunstenaarschap.

Het sociaal-artistiek werk heeft als taak om mensen hun symbolen terug te geven, hun leefwerelden te vatten in symbolen. De amateurkunsten doen dat over het algemeen niet, daar overheerst de imitatie. Werken met beelden die aan de gekende structuren ontsnappen biedt een kans om die werelden vorm te geven. Een opvoeding om die symbolen te begrijpen is wel op zijn plaats.

De eigenheid van de kunst van deze eeuw is ook het maatschappijkritische, vanuit een onvrede met de wijze waarop de maatschappij ervaren wordt of vanuit een onvrede met zichzelf. Kunst mag niet worden aangewend als recuperatiemiddel, als zoethouder of als bezigheidstherapie, maar de kunst vindt wel haar waarde als communicatiemiddel waarbinnen dit protest uitdeelbaar wordt, mogelijks in zijn volle kracht.

In de postmoderne kunsteducatie gaan de 'kleine' verhalen een grote rol spelen. Ze worden aangeleverd door diverse personen of groepen, die niet noodzakelijk de canon van de grote meesters vertegenwoordigen. Het effect van machtssystemen, wat het geldig verklaren van kennis en kunst betreft, moet worden ontmanteld. Er moeten argumenten aangevoerd worden om aan te tonen dat er geen geprivilegieerde kijkwijzen bestaan. Als ze zich toch aandienen, moeten ze ondermijnd worden volgens de methode van de 'deconstructie'"

Sociaal-artistieke en kunsteducatieve projecten kunnen in het onderwijs, kunst en cultuur weer op het curriculum. We benadrukken hier dat we het onderwerp kunsteducatie niet in enkel in de hoek van de vrijetijdsbesteding en het eraan verbonden hobbyïsme willen stoppen, zoals vaak gebeurt. Enerzijds omdat de tenoren van de agogiek, vol bekommernis over de echte miserie van de mensheid, de kunstzinnige vorming al te graag van de hand doen als het kleine teentje van het agogische corpus. Onderwijskundigen van hun kant, verwijzen dit soort activiteiten al te graag naar de "naschoolse" tijd. Kunstenaars op hun beurt zijn dan weer vies van het woord 'opvoeding', of 'vorming'. Wij beschouwen kunsteducatie daarentegen als een belangrijk middel voor de totale vorming van de mens.

Bijna-kunst?

Je hebt op het podium gestaan, je hebt meegedaan. Wie weet heb je je missproken en hoop je dat je het de volgende keer beter zegt, maar los daarvan is er het plezier van elkaar ontmoeten, alles wat er achteraf gebeurt, de informatie die je krijgt, al dat soort zaken. Dat zijn allemaal belangrijke zaken die je binnen sociaal-artistieke projecten ziet plaatsgrijpen.

Maar dat wil niet zeggen dat door iets plots 'artistiek' te noemen, dat het ook artistiek zou zijn. De implicatie van artistiek te zijn is immers dat je jezelf als kunstenaar in de maatschappij positioneert en toelaat dat de kunstkritiek zijn oordeel velt over jouw werk. Het betekent ook dat je aanvaardt dat er een publiek is dat applaudisseert of niet applaudisseert op basis van artistieke kwaliteit, en niet omdat je bijvoorbeeld je schoonbroer bezig ziet.

Het binnenbrengen van al die professionele begeleiders – 'we steken er een echte kunstenaar bij, dan zal het wel goed zijn'- is uiteindelijk een vorm van temmen, van domesticatie. Dat helpt de potentialiteit van de eigen creativiteit van jongeren om zeep. Amateurkunstenaars kunnen hier evengoed de begeleidende rol opnemen.

De zaak waarop je sociaal-artistiek werk dus moet gaan beoordelen is de sociale dimensie. Sociaal-artistieke projecten horen eigenlijk thuis binnen de

volksontwikkeling. Maar dan wel als vernieuwende vorm, als alternatief voor de amateurkunsten. Dus kan je sociaal-artistieke projecten, eerder dan ze kunst te noemen, opdelen in andere maatschappelijke fenomenen. Alle projecten hechten bijvoorbeeld veel belang aan samenzijn, ontmoeten, samen eten, samen spelen. In zekere zin kan je sociaal-artistiek werk dus opvatten als het herstel van het festieve, van het 'feest'. Wat is dat anders dan volkscultuur? Wat zou een sociaal-artistiek project dus anders zijn dan sociaal-cultureel werk? Wat is er verkeerd met het educatieve, met de oude idee van 'Bildung'?

Het probleem is dan niet of het al dan niet kunst is. De vraag moet ook niet gaan over de positionering al dan niet binnen of net tegenover de kunsten. De vraag is wél: waar beoordeel ik op? Welke zijn de criteria voor 'bijna-kunst'? Je kan ver van de kunst afglijden en dicht bij de kunst komen, en eigenlijk is er geen nood aan een duidelijke grens.

Symboolproductie

Iedereen heeft behoefte aan het creëren van zijn eigen symboliek, die een aspect is van het dagelijkse leven. Hiervoor zoekt het sociaal-artistieke een vormgeving, die op zich niets te maken heeft met de kunstwereld.

Het feit dat je daarin kan verder gaan, bijvoorbeeld in het bestrijden van de niet-materiële kant van armoede, dat is eigenlijk wat ik bedoel met symboolproductie. Als je daar met sociaal-artistieke projecten iets aan kan doen dan ben je volgens mij goed bezig. Het sociaal-artistieke kan dan alternatieve waarden bieden waardoor je bepaalde pseudo-economische waarden niet nodig hebt.

Bij sociaal-artistieke projecten heb je geen 'extern' publiek nodig. Je hebt daar eigenlijk alleen dat publiek nodig aan wie je de boodschap, of de betekenis van een bepaald symbool wil duidelijk maken. Sociaal-artistieke projecten staan als symboolproductie net buiten het gevestigde, buiten het gevestigde van het systeem 'kunst', buiten het gevestigde van het systeem 'amateurkunst'. Dus eigenlijk zit de 'outsiderskunst' daar bij. En als het dan kunst wordt zou ik het sociaal-artistieke liever kunst zien worden via de concepten van de outsiderskunst dan via de terugkeer naar de concepten van de 'reguliere' kunst.

Engagement betekent immers in grote mate het gebruiken van een andere taal dan de taal die de heersende waarheden verkondigt. Sociaal-artistieke projecten moeten geëngageerd zijn omdat symboolproductie betekent dat je symbolen maakt die zich afzetten tegen de heersende symbolen. Cultuur wordt in feite pas interessant als het een tegencultuur is, hoe klein dat 'tegen' ook is. Tegen je vader en moeder bijvoorbeeld, binnen de jeugdcultuur.